

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN
HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:5

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder. — Het nadrukken van de inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Medewerkers: Ds F. A. den Boeft, Helpman; Ds E. T. v. d. Born, Amersfoort; Drs R. H. Bremmer, Zwolle; Ds J. van Bruggen, Assen; Drs D. J. Buwalda, Kampen; Prof. P. Deddens, Kampen; Ds L. Doekes, Hilversum; Ds D. van Dijk, Groningen; Ds J. Francke, Rotterdam; P. Groen, Rotterdam; Prof. B. Holwerda, Kampen; K. v. Huizen, Groningen; A. Janse, Breda; Dr P. Jasperse, Leiden; Ds B. Jongeling, Apeldoorn; Ds H. Knoop, Rotterdam; Ds J. Meester, Amsterdam; Mr Dr J. Meulink, Enschede; Drs H. M. Mulder, Kampen; Rudolf van Reest; Dr G. K. Schoep, Den Haag; A. Schilder, Den Haag; Ds H. J. Schilder, Utrecht; Ds J. Smelik, Groningen; Ds J. P. v. d. Stoel, Grootegast; D. Stroo, Bussum; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa, U.S.A.; Prof. C. Veenhof, Kampen; Ds G. Visé, Kampen; Ds C. Vonk, Schiedam; Ds F. de Vries, 's-Gravenhage; Ds D. K. Wielenga, Rotterdam; A. Zijlstra, Groningen.

Alle stukken bestemd voor de Redactie: Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 14, Kampen; voor medewerkers: rechtstreeks aan hen of aan de administratie.

Adm.-adres: Oosterbaan & Le Cointre N.V., Goes. Tel. 2424 — Postrek. Nummer 406040 ten name van „DE REFORMATIE“, GOES.

Abonn.: f 4.50 per halfj., buitenl. f 11,— per jaar; losse nummers 20 cent, alles bij vooruitbetaling. Advertentiën: 20 cent per m.m.

INHOUD: Hoofdartikel: Onze vaders en de luthersers, 9. — Kerkelijk leven: De magere term. — Op en om 't kerkplein: Broeder Duiveman. — Literatuur en kunst:

„Het Oever“ en „De verte roept“. — Onder de streep: De „valse leeruitspraken“, 1. — Groninger Brieven. — Perschouw. — Kerkinieuws.

Onze vaders en de Luthersers - in verband met de artt. 27-29 N.G.B. (IX)

(Bijdrage tot kennis van de verhouding van de Gereformeerden tot de Luthersers in ons land van omstreeks 1571 tot 1620)

PLAATSELIJKE SAMENSPREKINGSPOGINGEN.

Er is een interessant bericht uit een brief van de oude Andreas Nescher, de lutherse predikant in Rotterdam, aan zijn collega Adolf Fischer in Amsterdam, dat de volgende inhoud heeft:

Het gerucht liep, dat Caspar Grevinchoven, de nestor der roterdamsche predikanten, 's Zondags voor de brief werd geschreven, aan een maaltijd ten huize van een der notabelen zou gezegd hebben, dat er in heel Holland op aangewerkt werd om met de luthersers in de geest der liefde een samenspreking te houden en de geschilpunten door te spreken.

Ook had hij vernomen, dat op alle classes in Holland besloten was, met de Martinisten in conferentie te treden, en dat men deze zaak wilde brengen op de nationale synode.

Nescher voegde er dan deze stekelige opmerking aan toe: „Off se daer Godes ehr en der menschen salicheit met soecken, dat dencke ick niet; wante de duvell moeste anders met hem (zichzelf) oneens werden. Ick dencke, ze menen solcke conferentie als tot Middelborch geschiet yss“.

Deze brief is gedateerd 12 Juli, maar het jaartal ontbreekt. En in hoeverre de geruchten juist waren, is bij gebrek aan voldoende gegevens niet te zeggen. Maar we zullen wel mogen aannemen, dat inderdaad over samenspreking werd gesproken. En het zou kunnen zijn, dat die brief moet gedateerd worden in 1604, in welk geval de opkomende drang naar samenspreking, mede als reactie tegen de al-te-felle polemiek en wederzijdse verbittering, een verklaring zou kunnen zijn van het feit, dat de Woerdense synode er zich mee bezig gehouden heeft. Maar het is ook mogelijk, dat de brief gedateerd moet worden in 1605 of 1606 (niet later, omdat Grevinchoven, die genoemd wordt, in dat jaar is overleden), en dat er inderdaad een actie is gaande geweest in de kerkelijke vergaderingen, en dat we daarin te zien hebben een gevolg van de Woerdense synode.

Uit deze brief blijkt voorts, dat er in Middelburg zulk een samenspreking, althans een poging daartoe, heeft plaats gevonden, maar haar doel heeft gemist.

Dit laatste behoeft allerminst te verwonderen. Men had jaren lang al te fel tegenover elkaar gestaan, dan dat zelfs de sfeer van vertrouwen gevonden werd om rustig samen te spreken over leverschillen. De hierboven afgeschreven opmerking van Nescher bewijst dit al. Het ontbrak niet aan verdachtmakingen en het elkaar-toedichten van allerlei lelijks. En bovendien werden de luthersers niet als gelijkgerechtigden erkend en moest een samenspreking, zoals de gereformeerden die opvatten, eigenlijk leiden tot een capitulatie.

Ook in Rotterdam is de samensprekingskwestie aanhangig geweest.

Van Lutherse zijde werd openlijk de insinuatie uitgesproken, dat de gereformeerde predikanten geen kennis en geen moed bezaten om met hen openlijk in een gesprek te treden en de lutherse confessie en kerkelijke gebruiken met behoorlijke argumenten te bestrijden.

Dit leidde er toe, dat een tweetal afgevaardigden, Jan Daemsen en Letherwys, zich op 8 Februari 1607 namens de Kerkeraad ten huize van Francoys Lodewyckx vervoegden met de mededeling, dat predikanten en ouderlingen zich gereed zouden maken om op een nader te bepalen dag met de predikanten der gereformeerden een colloquium te houden over sommige strijdpunten (!!).

Waren er in de gemeente al, die deze uitdaging graag zagen aangenomen, de lutherse kerkeraad dacht er anders over. Men zag in zo'n debat geen heil. En wat van lutherse zijde geïnsinueerd was ten aanzien van de gereformeerden, namelijk, dat deze niet durfden, werd nu geretourneerd aan hun adres.

Intussen had de lutherse kerkeraad zich om advies gewend naar Amsterdam, en ook daar dacht men er zo over. Er werd in Rotterdam een concept-antwoord opgesteld en naar Amsterdam gezonden, waar een tweede, uitvoeriger concept werd voorgesteld. Hoogstwaarschijnlijk is het roterdamsche verzonden, 4 Maart 1607, gericht aan de „Eersame, wyse ende voorsinnige Heeren, den Gecommitteerden des kerckenraeds, die haar Gereformeerde noemen“. Om eens te laten zien, hoe men deze brief heeft ingericht en met welke argumenten het verzoek (eigenlijk: een bevel) werd afgewezen, geef ik het antwoord hier in extenso weer. Men kan het afgedrukt vinden in de „Geschiedenis der Evang. Luth. Gem. te Rotterdam“ van J. C. Schultz Jacobi, 39 vv.

„Eersame, wyse Heeren!

Alsoo Ull. onsen metbroeder Franschoys Lodewickx onlanx geleden hebt aengedient gehadt, als dat wy ons met onsen predicant soudn bereyt maecten om met Uwen Predicanten van eenige strydige Articulen een colloquium te houden, ende dat Ull. hem sulcx hebben vermelt van wegen Uws Kerckenraeds, daerop is dese onse bestendige grondelycke antwoordt, dat wy ons niet genochsaem van alsulcken voorbrengen connen verwonderen, want wy gheene oorsaecten en weeten waerom wy ons met Uwen predikanten in disputatien soudn begeven.

Want eerstelyck, voor soo veel als onses geloofs-bekentenis belangende is, de geheele Christenheit is bekent ende openbaer, wat voor eene Confessie wy in

onse kercken voeren ende hebben, gemerckt de selve van in den jare onses Heeren 1530 wylen den Grootmogenden Keyser Carolo quinto (Karel V) van sommigen Duytschen Chur: Vorsten ende Standen des H. Ryex op den grooten Ryexdach tot Augsburch is overghegheven geweest; welke Confessie daerna oock andere Coningen, Cheurvorsten ende Standen der Christenheit met hare landen ende luyden teghen het pausdom aengenomen hebben; om welke Confessie willen oock veel Christenen, door aenstiftinge des Antechrists tot Rome, haer bloet vergoten hebben ende verworcht syn geweest; in welke Confessie insgelycx veel van onse voorouders Christelyck syn gestorven. Tot sulcke Confessie, als die in Godes Woord genochsaem is gefondeert, syn wy ons oock met monde ende herten bekennde, ende gedoncken daerby oock door Godts genade te leven ende te sterven.

Ten anderen is oock condit ende openbaer, dat al sulcke confessionsverwandten ende toegedane in gheene Religionsvreden ofte handelingen noyt en syn uytgesloten geweest, maer altyts daerinne begrepen, op- ende aengenomen worden; alsoo desen volgende oock die Edele Mogende Heeren Staten van deze geunieerde provinciën in den beginne van dese Troubelen, als namentl. in den jare Christi 1566, ons ofte onse voorouders in hare protectiën op- ende aengenomen hebben, als sulcx met verscheydene pacificatiën, tractaten ende handelingen genochsaem te bewysen waere; daerom deselve oock altyts, in allen steden der Geunieerde landen den onsen dat vrye exercitie genadelyck vergundt ende toegelaten hebben; hoewel nochtans sommige van onse misgunner tselve altyt hebben onderstaen te verhinderen; maer de waarheit heeft gelyckewel de overhandt gehouden.

Ende ten derden, soo is oock der geheele Christenheit bekant, dat over de strydige articulen tusschen ons beyden allerley colloquia, als tot Marburch, Maulbrun, Mompelgart etc. ordentlycker wyse aengestalt ende gehouden syn geweest; als sulcx de openbare schriften ende boecken genochsaem betuygen; daerby wy 't oock te deser tyd laten berusten. Want wy noch de onse gheen meester der Schrift begeren te syn, 1 Tim. 1, maer houden ons by de heylsame woorden onses Heeren Jesu Christi, na de vermaninghe Pauli, 1 Tim. 6. Oyeck soo en ghelooven wy niet, dat uwe Predicanten alsulcke voorgaen (voorgaande) Colloquia soudn verbeteren connen, ofte dat syluiden betere ofte geleerdere argumenten gevonden, als hare meesters aldaer gevoert ende voorgebracht hebben gehadt, die welke nochtans van den onsen genochsaem syn gherefuteert (weerlegd) geweest, als sulcx die Acta genochsaem betuygen.

Soo en weeten wy daerbeneven ten vierden niet, waerom wy onse Confessie soudn disputabel maecten, aengesien onse gemeente wel gerust ende te vreden is. Maer by aldien uwe gemeenten onrustich waren, mochten sy denselven tot welbehagen colloquia aenstellen¹⁾.

Ende als wy oock ten vyfden bedencken, dat niet alleen de goddelycke Schrifture ons dat vragen ende disputeren is verbiidende, naedemael oock daeruit

¹⁾ In het amsterdamsche concept is hier nog het volgende te lezen: „Ofte wanneer Ull. predikanten alsulken grooten lust hadden te disputeren, soo verwonderen wy ons, dat syluyden niet met haren eygen metbroeders, welke hier ende daer in dese landen ende steden in sommige hooge articulen strydende syn, (als de openbare schriften ende boecken daervan getuygen) daerover colloquia aenstellen, ende hare hooghe const aen den selven eerst gebruycken, ende tselve uytdisputeren, ende daerna met ons beginnen“. Dit ziet op de twisten tussen de arminianen en de anderen, die toen al in volle gang waren.

anders niet en volgt dan haet, nyt, kyvagie, lasteringhe, quaet vermoeden, schoolgekyff enz. 1 Tim. I ende VI; 2 Tim. II; Ti. III. Ende wat diegene, die sulcx doen, voor eene belooninge hebben sullen, leert St. Paulus Gala V. Maer dit hebben oock de heylige Patres in de eerste Kerke met de daet ende in de waerheyt bevonden; daerom sy terecht hebben gesproken: quod veritas non docendo, sed disputando amittatur (dat de waarheid niet door de onderwijzing, maar door het dispuut verloren gaat). Daerom syn wy geresolveert (besloten), ons voor alsulcke onondentelycke disputatiën te hoeden; want wy van Christo geleert syn, over synen worde ende sacramenten niet te disputeren, maer denselven eenvuldelyck te gheloooven, ende synen doot daerby te vercondigen, 1 Corin. XI.

Doch eindelyck ende tot conclusie connen Ul. wy niet verbergen, dat de onse haer te meermalen by den Edelen Mogenden Heeren Staten, als onse behoorlycke Overheyt, (die welcke alleen macht hebben in dese saken te disponeren) uyt sonderbare oorsaeken daertoe gedrongen, hebben gepresenteert gehadt, wanneer 't hare E.M. belieffte waer, een ordentelyck colloquium over de strydige puncten aen te stellen, dat wy ons dan met gequalificeerde personen souden versien. Ingevalle dan Uwe predicanten alsulcken ernst ende yver hadden tot voortplantinge der waerheyt Godts, mochten sy by denselven een colloquium procureeren. Ende wanneer het alsoo ordentelyck consenteert was, soo en souden aen onse syde niet gebreecken, wat tot onderhoudinghe der waerheyt nuttelyck ende dienstelyck syn mochte. Maer andersints behooren wy te volgen den raet van sommige van de Edele Heeren Staten, welke de onse int particulier hebben vermaent, dat wy ons in stilicheyt souden houden, ende alsulcke private disputen vlieden en myden. Ende in stede van kyvagie ende strydt, willen wy met onse gemeynthe den getrouwen vromen Godt in dese bedroefde tyden voor de prosperiteyt ende voorspoet der E.M. Heeren Staten ende Syn Exce. bidden, dat wy van de onslagen syner vyanden ende Spaensche Inquisitie mogen gesalveert (verlost) werden, dewelcke evensoo wel na onsen onderganck ende bloet als Ul. dursten want sy ons met Ul. in eenen graed houden. Daermede sal onsen Godt in den hemel, ende onsen Heeren van den Lande meer gedient syn, als met de saeken, die Ul. ons hebben laten voordragen. Ende by desen antwoord gedencken wy alsoo te blijven.

Datum Rotterdam, den 4n Martij 1607.

Ul. dw.

die ouderlingen der christelycke gemeynthen, de onveranderde Augsburchtsche Confessie toegedaen in Rotterdam" enz.

De korte inhoud is dus: ten eerste is bekend, dat

zij de Augsburgse Confessie belijden, die genoegzaam in Gods Woord is gegrond, waarbij zij blijven willen; ten andere is bekend, dat de aanhangers van deze confessie in 1566 en daarna door de Staten mede erkend zijn geweest in alle religieus handelingen en dat zij steeds vrije godsdienstoefeningen hebben mogen houden, alhoewel ook getracht is, deze te verhinderen; in de derde plaats wordt eraan herinnerd, dat er reeds vele twistgesprekken gehouden zijn, waarbij wordt opgemerkt, dat de huidige gereformeerden niet geacht worden, de vroeger aangebrachte argumenten te kunnen verbeteren; ten vierde zien zij niet in, waarom zij hun belijdenis disputabel zouden stellen, waar toch de gemeente er rust bij heeft; ten vijfde verbiedt de Schrift het disputeren, waar niets goeds uit voortkomt; en tenslotte staat het alleen aan de Staten, godsdienstgesprekken te doen houden.

Op Zondag 18 Maart vervoegde zich na afloop van de namiddagsgodsdienst een deputatie van de gereformeerden bij de lutherschen onder leiding van Lansbergen. Deze sprak over die brief haar bevreemding uit, alsof men om zulk een samenspreking verzocht had. Integendeel, de gereformeerden waren er altoos toe bereid geweest en Lansbergen had zelf al eens verlof gevraagd van de magistraten om zulk een dispuut te mogen houden, wat hem echter geweigerd was. De afgevaardigden, die zich in Februari bij de lutherschen hadden vervoegd, hadden geen andere last dan hen te vermanen, dat zij de gereformeerden niet mochten beschuldigen van gebrek aan kennis en moed om met de lutherschen te disputeren. Hierover ontstond een brede discussie, waarin Lodewyckx, aan wie de boodschap was gedaan, staande hield, dat wel ter dege was meegedeeld, dat de predikant en ouderlingen zich gereed zouden maken om met de gereformeerde predikanten te disputeren, en dat men daarna zelfs tot tweemaal toe om een antwoord was geweest. Het bleek nu, dat die Februari-commissie haar boekje was te buiten gegaan. Men heeft daarop nog enige tijd met elkaar gesproken en elkaar tot meer verdraagszaamheid aangespoord. Wel vermaande Lansbergen de lutherschen, dat zij zich stil zouden houden in eigen kring en dus onthouden van alle agressie, maar ook werd de wens uitgesproken, dat beide gemeenten met elkaar in vrede en enigheid mochten leven.

Aldus aan al het samensprekingsrumoer in Rotterdam..... het happy end.

Het wordt meegedeeld in een anoniem stuk aan N. N. We laten in het midden, of en in hoeverre alles zich heeft toegedragen, zoals het verteld wordt. In ieder geval staat vast, dat er van samenspreking niets kwam, en ook, dat de lutherschen in Rotterdam en Amsterdam, zoals duidelijk is gebleken, van samenspreking niet wilden weten.

De gemeenschappelijke basis ontbrak. En dan is men al heel gauw op dood spoor. I. d. W.

DE MAGERE TERM

We hebben in de voorgaande artikelen niet verzwegen, dat in het bekende proces tegen de Hervormde Kerk materieel de klagers gelijk hadden in meer dan één opzicht. En dat o.i. de gevallen uitspraak, één en andermaal, schoon niet in alle delen, dan toch in sommige heeft nagelaten, gebruik te maken van de bevoegdheid van de rechter, om op bepaalde vragen van essentieel belang antwoord te geven, en daarmee op het gestelde bezwaar rechtsbijstand te verlenen.

De feiten wijzen uit, dat de klagers gelijk hebben op het punt, door hen mede in geding gebracht, dat n.l. de belijdenis-geschriften factisch afgeschaft zijn.

Het verweer nu, dat vóór de Hervormde Kerk ten dezen gevoerd is, laat dit dan ook zelf wel zien, al wil men op dit punt niet royaal toegeven. We lezen immers in de voor de Herv. Kerk sprekende „Memorie van Antwoord", dat deze kerk (!) „ervan overtuigd is, dat het resultaat" van het werk der opstelling en vaststelling der nieuwe „Kerkorde", „waarbij in gebed en diepgaande gesprekken is geworfeld om gezamenlijk te komen tot de formulering van de aard van het belijden der Kerk, allermint ertoe strekt om de belijdenis-geschriften af te schaffen".

Hier is elk woord een schijnbare afwijzing, maar voor wie barthiaanse en andere taal lezen kan, een feitelijke erkenning van het rechtmatige der door bezwaarden ingebrachte grief.

Let maar op:

1) de verrichte arbeid „strékt" er niet toe, om de belijdenis-geschriften af te schaffen. Maar het resultaat van de verrichte arbeid kwam er wel op neer. Trouwens: „afschaffen" kan bedoelen: officieel voor afgeschaft verklaren. Het kan óók inhouden: factisch buiten werking stellen, en dan zó, dat daar (deze keer) een officiële tint aan gegeven is. Het eerste is niet, het tweede wel dagelijks gebeurd.

2) „in gebed en diepgaande gesprekken" is „geworfeld" om „gezamenlijk" ergens toe te komen. Het subjectieve element krijgt hier voor de zoveelste maal de klemtoon; en het worstelen vindt men hier een excuus om het ontbreken van een niet

eens begeerde confessionele overwinning (in de handhaving der belijdenis-schriften) goed te praten, en om het niet-eens begrepen van zulk een overwinning te camoufleren; „worstelen" is toch zo'n dierbaar woord. We insinueren hier niet. Want we zeggen niet, dat men in deze Memorie-van-Antwoord opzettelijk „dierbare" woorden kiest. Doch we laten wel de mogelijkheid gelden, dat men onbewust zichzelf en anderen een rad voor de ogen gedraaid heeft, door van dat „worstelen" zo hoog op te geven in het verweer tegen een zeer concrete grief, dat n.l. de belijdenis-SCHRIFTEN zijn afgeschaft. Want dat het daar op uitdraaien móest, en dat van het begin af dit de opzet was („afschaffen", althans in de zin van le-gaal-practisch-buiten-werking-stellen-als-norm-om-te-kunnen-samenleven), dat erkent men zelf. Men wou immers gezamenlijk ergens toe komen? Het worstelen ging immers erom, gezamenlijk een doel te bereiken? Stel eens, dat de Dordtsche Synode haar zegel had gezet op een tevoren ondernomen worsteling, om gezamenlijk met de Remonstranten ergens toe te komen, dit dan als het vóór op gezette doel van een bewuste doorbraakpoging..... er was niets meer gebleven om te „overwinnen". Want men moet niet tot de mensen zeggen: wij zullen in elk geval worstelen om gezamenlijk een doel te bereiken, doch: wij moeten in elk geval allemaal bukken voor Gods waarheid; en die waarheid alleen is hetgeen verenigen kan; of wij „gezamenlijk" zullen kunnen verrichten wat een geoorloofde handeling is, zal dus daarvan afhangen, of wij goede belijdenis-inhouden niet alleen met de mond belijden. Het gezamenlijk handelen van gesprekken, maar of wij ze met het hart geloven en met de mond belijden. Het gezamenlijk handelen van de voorhanden mensen mag nooit bindende, en dus actie-beperkende doelstelling zijn. Als „orthodoxen" en „vrijzinnigen" worstelen om gezamenlijk wat te kunnen doen, dan heeft de doorbraak mentaliteit het doel gedictieerd en dus meteen de basis van de samenspreking. Dan is de zaak daar al verloren, en hebben de op die basis meewerkende orthodoxen bij voorbaat het recht der kerk uitgele-

verd. De rechter kwamen sommigen hunner deels met reden interpellieren; anderdeels moeten ze ook dat bedenken. Als „orthodoxen" met barthianen worstelen om ter zake van „het belijden" gezamenlijk iets te bereiken, onverschillig wat het is, hebben zij de eis der wet en de gave der belofte verkwanseld. Want barthianen zijn de ergste vijanden van het geloof aan en in de inhoud van wet en belofte. Ook wat ze over „de aard" van het belijden believen op te disselen, is een stuk van de inhoud van hun vermaledijde theorieën. Eer gereformeerden procederen, hebben zij dat zich te realiseren. Heeft onze pers — óók inzake de barthiaanse terminologie, en óók inzake dat „gezamenlijk" willen komen tot nieuwe formulering, nu niet volkomen gelijk gekregen?

3) En nu dus het allerergste. Wat wilde men dan zo graag gezamenlijk bereiken? Een nieuwe formulering! Een formulering, waarvan? Let nu op: een formulering van „de aard van het belijden der Kerk".

„De aard", niet de inhoud.

„Het belijden", niet de belijdenis, die op papier staat.

„Der Kerk" (hoofdletter, die zoetvloeiende, maar misleidende abstractie). Niet dat instituut, dat de nederlandse hervormde Kerk heet, bekend uit reglementen, collectezakjes, gebouwen, postadressen. Men wou natuurlijk graag dat instituut meekrijgen. Maar men begon bij „het belijden van de Kerk, en de aard van dat belijden". Blijkens invitaties aan anderen bedoelde men ook naar buiten indruk te maken; dit laatste woord bedoelt niets „hatelijks".

„De aard" van het belijden dus.

We hebben destijds in dit zelfde blad vrij uitvoerig geschreven over Barth's opvatting aangaande het nodige respect voor de belijdenis. In herhaling vallen doen we liever niet. Het kwam hierop neer: men moet respect hebben voor het pathos, de warmte, de gloed, en bewogenheid, waarmee de belijdenis is opgesteld. Maar haar inhoud, — die is weer heel wat anders. Zo'n belijdenis-geschrift is een ding-uit-het-verleden; maar het belijden is een onvoltooid tegenwoordige handeling in het heden. En dus: het komt aan niet op de inhoud (als ware die een hanteerbare norm en iudex controversarium, rechter over geschillen), maar het komt aan op dat pathos.

En toen kwam dan die worsteling onder die afgrijpselijke barthiaanse leiding. „Afgrijpselijk", wij ze door de schare in haar quasi-stichtelijk koeterwaals nooit begrepen is of begrepen worden kan. Om Barth te begrijpen, moet men hersens hebben, en ze goed gebruiken. Bovendien moet men een gezond en nooit insluimerend wantrouwen hebben in zijn taal; want ge moet voortdurend u herinneren, wat hij in de prolegomena gezegd heeft; en dat zijn de meesten bij de volgende lectuur al lang vergeten. Dan moet ge de „kleine letters" in zijn dogmatiek niet overslaan, want daar liggen de verantwoordingen of praeciseringen, die de meesten evenwel over 't hoofd zien.

En toen begon dan het Stichtelijke Spel. Met dooernstige, eerlijke gezichten; want we komen niemand te na, en weten dat het een hele toer is, om als je uit handen van de barthiaanse hoogleraren op „de Kerk" losgelaten bent, precies te doorzien, waarom Haitjema van Hoedemaker zóveel verschil als de nacht van de dag, en dus ook als een barthiaan van een confessioneel. Een hele toer ook, om te weten, dat „de Kerk" een zachte mythe, en de hervormde kerk een hard lichaam is, dat elke dag vegeteert op de eigen axioma's van zijn leden: wat er ook gebeurt, steeds zal onze gehoorzaamheid zich laten „begrenzen" door het aan-blijven-willen van dit instituut, geen mythe, maar concrete realiteit. Het Spel begon. Niet eens kijk-spel werd het; het was dood-ernstig bedoeld, maar de schare snapte er geen syllabe van.

Men verdrage het woord „spel", waar niet bij gelijmicht wordt, als we het neerschrijven. Want die „gebeden" en „worstelingen", hoezeer „eerlijk bedoeld", nemen niet weg, dat toch maar de suggestieve zwitserse socialistendoper zijn hiel kon zetten op de dan óók nog dankbare leerlingen van Dordt, die hun les vergeten waren, en dachten, dat ze nu toch weer eens een goeie beurt gingen maken. Ze gingen worstelen met de in Dordrecht uitgewezenen, om gezamenlijk te formuleren de AARD van het belijden der Kerk. De ure der zoete wraak van Episcopus was geslagen, en het carillon speelde: Eerherstel der door Dordt gebannenen. Want ook Episcopus, de remonstrant, heeft al knap geformuleerde woorden op papier gezet over „de aard" van „het belijden" der „Kerk". Hij liep met zo'n Lied-van-verlangen-naar-de-Kerk de calvinisten nog voor de voet, ook toen ze hem uit de belijdenis-schriften en der kerk hadden veroordeeld en als calvinisten „gezamenlijk" (op grond van Schrift-en-belijdenis-inhouden) geworfeld hadden om de inhoud van de belijdenis der nederlandse gereformeerde kerk nog scherper te formuleren. Episcopus' uur had weer geslagen; het carillon speelde het lied-van-pathos-en-niet-van-letter. Respect voor pathos, a.v.p. Alle „doorbraak", alle „Beweging", en al wat verder dynamisch wezen mag, heeft pathos. En daarom verdient het respect. Hier wordt geworfeld! Worsteling is meer waard dan overwonnen-hebben. En de régie was bij de Barthianen. Zij hadden al lang begrepen, dat een formulering van de aard

van „he-
„neen" v
noemer.
Men m
teld, jar
(„via me

op het g
Episcopi
en dan
waarheid
Ze heb
te gere
bij na
K. S. S
meer ge
(Van R
fessor, v
minee K
importe
Hoedem
vormden
nemen:
fessor E
„De Ge
meer wa
rech
ook ds
toch ook
Maar
En ze
marus, s
Ook vele
kwamen
niet, t
loofde,
gelaten
wil: Kin
der Wel
En nu
tussen J
punt Z.
formule
„belijc

„He

Wij h
opmerke
verneme
naar N
kringen
de ont
bacht"

Deze
op de V
wat alle
van kle
„Het
in de
zoons,
Het eer
van de

De a
veluws
boerin,
kens zeg
Toch, w
regional
volkom
zo ver
onmidd
van vle
schrijft
menselij
intens F
langen

We v
resumé
leze zel
tot de

En v
kunst
specula
sensatie
het noe
nergens

De e
het slot
van zijn
man, D
en getij
baar in
Dit z
slot m
resulta
reeds b
Een
op geli